

3. На основі ідей В.О.Сухомлинського набуває доцільність використання певних форм роботи для вирішення проблеми, а саме введення спецкурсів, в яких необхідно визначити комплекс питань, за допомогою яких можна сформувавши високу морально-ділову культуру особистості у майбутній професійній діяльності.

Ідеї В.О.Сухомлинського допомагають сьогодні свідомо підійти до оцінки ситуації і вирішенню зазначеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко М.Л. Полеміка навколо А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського // Вісник АПН України. – 1993. – № 1. – С. 97-103.
2. Зязюн І.А., Родчанин Е.Г. Гуманіст. Мыслитель. Педагог: Об идеалах В.А.Сухомлинского // М., 1991.
3. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Наука, 1976. – 416 с.
4. Савченко О.Я. Грані дидактичної системи В.О. Сухомлинського // Вісник АПН України. – 1993. – № 1. – С. 91-96.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 4. – 640 с.
6. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу // Сухомлинський В.О. Вибрані твори / В 5-ти т. – Т. 1. – К.: "Рад. школа", 1976. –С. 403-637.
7. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – К., 1970. – 289 с.
8. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Сухомлинський В.О. Вибрані твори / В 5-ти т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 55-206.
9. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Твори: У 5-ти т.т. – Т.2 – К., 1977.
10. Хоруженко К.М. Культурологія: Енцикл.словарь: 2550 слов.статей. – Ростов н-Д: Феникс, 1997. – 640 с.

УДК 371: 372.3

М.В.Заячківська

МОРАЛЬНО-ЦІННІСНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В КОЛЕКТИВІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

Стаття присвячена розгляду проблем морально-ціннісних основ виховання особистості дитини в колективі на засадах педагогічної організації та доцільного керівництва у створенні оптимальних умов для успішного розвитку системи різноманітних стосунків дітей та підтримки індивідуальності кожної дитини.

Article is devoted to consideration of problems of the morally-valued bases of education of child personality in a collective. The education based on pedagogical organization and expedient guidance in creation of optimum terms for successful development of the system of the various relations of children and support of individuality.

Протириччя періоду, який переживає сучасне підростаюче покоління, виявляються у змінах традиційного способу життя та структури суспільства, усталених засад освітньої підготовки дітей і молоді. Очевидно, що бурхливі зміни та кризові моменти виявляють істотний вплив на розвиток і соціалізацію дітей, адже демонструють суперечливі життєві сценарії та орієнтири. Оскільки саме дошкільний вік є етапом первісного становлення морально-духовних основ людської особистості, особливої значущості набуває вивчення витоків цього процесу на початкових етапах онтогенезу. Сучасна педагогічна наука (Л.Артемова, І.Бех, А.Богущ, А.Виноградова, С.Карпова, О.Кононко, Т.Маркова, Т.Поніманська, І.Харламов, К.Чорна та ін..) актуалізує проблему подальшої розробки теоретичних положень та одержання нових емпіричних фактів щодо особливостей морального виховання та розвитку дітей, створення в сім'ї та дошкільному навчальному закладі розвивальних умов для формування моральної вихованості дошкільників.

Особистість дитини розвивається в результаті послідовного включення в різноманітні за складом та рівнем розвитку соціальні групи, в яких відбувається засвоєння різноманітних норм групового життя, становлення взаємодії та розгортання процесу індивідуалізації в кожному новому середовищі. Діалектика людських взаємин така, що, виявляючи вплив на іншого, людина змінюється сама. Першою групою, в яку включається дитина після виходу з сімейного оточення, є група дитячого садка, яку можна вважати першою сходинкою соціальної організації дітей. Зважаючи на актуальність означеної проблеми, завданням статті виступило висвітлення морально-ціннісних основ виховання дітей старшого дошкільного віку в колективі; вивчення шляхів творчого використання педагогічних знахідок В.Сухомлинського в умовах впровадження у практику ДНЗ особистісно орієнтованої моделі виховання.

Моральне виховання виступає як цілеспрямований процес формування у зростаючого покоління моральної свідомості та поведінки, розвиток моральних почуттів згідно з ідеалами і принципами моралі. Суб'єктивною рушійною силою розвитку моральної свідомості є моральне мислення як процес постійного накопичення та осмислення моральних фактів, стосунків, ситуацій, їх аналіз та оцінка, прийняття рішень та здійснення вибору. Первинні моральні уявлення ускладнюються та збагачуються протягом життя, інтегруючись у моральні поняття. Однак серцевиною людської моральності вважаються моральні почуття та переживання, які нерозривно пов'язані з моральним ідеалом, ідеальними уявленнями про поведінку людини, її ставленням до життя. Результатом морального виховання слід розглядати моральну вихованість, що виявляється у моральних властивостях та якостях, стосунках, діяльності та культурній поведінці особистості. Про моральну вихованість засвідчує глибина моральних почуттів як постійне емоційне відчуття та переживання реальних моральних відносин та взаємодії; зрілість моральної свідомості (моральна освіченість, здатність до аналізу життєвих явищ з позиції морального ідеалу та самоаналізу власної поведінки). Крім того, моральна вихованість – це стійкість позитивних звичок та звичних форм поведінки, культура стосунків та спілкування в умовах міжособистісної взаємодії в дитячих колективах. Розвинена моральна свідомість передбачає знання моральних принципів, норм і, водночас, постійне усвідомлення та осмислення своєї моральної позиції в суспільстві. У процесі долаття життєвих труднощів і суперечностей, глибоких емоційних переживань дитина розвиває в собі основи моральності, потребу в доброму діянні і моральному задоволенні.

Науково обгрунтоване керівництво моральним вихованням як органічної складової цілісного процесу виховання дітей полягає в умінні бачити і ефективно використовувати моральний аспект будь-якого виду дитячої діяльності, будь-яких життєвих стосунків. Педагогічні пошуки В.Сухомлинського засвідчують, що ефективність морального виховання залежить від правильної організації колективної діяльності дітей, від умілого поєднання її з методами переконання, збагаченням та зміцненням позитивного морального досвіду.

Педагогічна теорія виховання у групах і колективах створювалася багатьма вітчизняними та зарубіжними педагогами і психологами (Л.Божович, Л.Виготський, В.Караковський, Т.Коннікова, Г.Костюк, А.Куракіна, Я.Коломінський, М.Монтессорі, Я.Морено, Л.Новикова, Б.Паригін, А.Петровський, С.Русова, Н.Селиванова, А.Симонович, В.Ситаров, В.Сухомлинський, К.Ушинський, Л.Уманський та ін.). Погляди на проблеми колективу відображають сутність суспільних культурно-історичних процесів розвитку нашої країни, тому теорія і методика колективного виховання вивчається з позицій історичної перспективи.

Подальший творчий розвиток ідеї А.Макаренка віднайшли в доробках В.Сухомлинського. Дослідники виявили подвійну природу дитячого колективу, який, з одного боку, виступає об'єктом педагогічного керівництва, а з іншого, – спонтанно розвивається через вільне спілкування та взаємодію дітей. Запорукою ефективного управління розвитком колективу та предметом педагогічної уваги виступає вся система різноманітних стосунків дітей та положення кожного в колективі. У своїх педагогічних

пошуках шляхів удосконалення виховного процесу В.Сухомлинський виходив за межі уявлень та постулатів радянської науки про закономірності особистісного розвитку і виховання дитини. Творчість педагога сповнена осмислення значення людської індивідуальності, її буття в оточенні, оскільки творення людини розглядалося ним не тільки як провідне педагогічне завдання, але й як суспільна місія. Проблема колективу набула у творчості В.Сухомлинського широкого світоглядного звучання як формування моральної, громадсько-політичної свідомості особистості зростаючої людини.

У дитячому віці соціальний простір стосунків як системи вибіркових суб'єктивних зв'язків починає формування з діади «дорослий-дитина», а пізніше продовжується в діаді «дитина-дитина». Дорослий виступає еталоном наслідування для дитини, що утворює вертикаль стосунків і певну несиметричність їхніх соціальних позицій. Відповідно до загальносоціальних та групових програм поведінки у дітей формуються автономні особистісні регулятори поведінки, що дозволяють їм визначати та вибирати саме ті її способи, які позитивно «вписуються» у суспільну динаміку соціальних зв'язків і взаємодій. Тут варто згадати В.Сухомлинського, який у розв'язанні проблеми “колектив та особистість” виходив з того, що головною метою виховання виступає людина, а колектив залишається лише дієвим інструментом, засобом досягнення мети. Наполягав на необхідності зв'язку виховання з життям, введення дітей у світ людських стосунків. Вибудовував педагогічну діяльність з опорою на потреби та інтереси кожної дитини, гармонізуючи зовнішні фактори та внутрішні спонуки школярів. Світ людських почуттів розглядався педагогом-дослідником як потужний чинник розвитку зростаючої особистості. Він обстоював культуру почуттів, надаючи цьому поняттю нового і глибинного звучання. Емоційна чутливість та уважність вихованців до почуттів інших сприяє подоланню егоцентризму, формуванню цінності іншої людини. Учений вважав, що там де відсутня відповідальність перед іншими, колективом, людина не дослухається голосу власної совісті. Сформованість відповідальності перед собою дозволяє розуміти й переживати колективні норми і правила.

У низці сучасних досліджень (В.Абраменкова, В.Котирло, В.Кузьменко, М.Лісіна, В.Мухіна та ін.) виявлено потребу дитини у спілкуванні з однолітками. Стосунки дошкільників у групах однолітків відзначаються ситуативністю й імпульсивністю. Дошкільники починають краще розуміти себе та своє місце у найближчому соціальному оточенні. Іншими словами, діти поступово засвоюють норми та правила, культурні смисли своєї спільноти, проявляють активне прагнення до спілкування з однолітками в різних видах діяльності, в результаті чого формується “дитяче суспільство”. Змістовне спілкування з однолітками стає важливим чинником повноцінного формування особистості старшого дошкільника. У спільній діяльності (грі, праці, спілкуванні) діти 5 – 7 років освоюють уміння планування, узгодження спільних дій та досягнення спільних результатів, справедливого розв'язання суперечок. Усе це сприяє накопиченню морального досвіду.

У молодших школярів з'являються перші ознаки стосунків за інтересами, що є основою формування неформальних груп. Для підлітків найбільш значимим у міжособистісних стосунках стає відповідність очікуванням, а спілкування з однолітками перетворюється на самостійну значиму сферу життєдіяльності. На популярність серед однолітків впливають ентузіазм та активна участь у спільних справах, здатність до пристосування, а також успіхи у навчанні та спортивні досягнення.

Процес морального виховання набуває ефективності, коли педагог одержує зворотну інформацію про дієвість виховних впливів і враховує цю інформацію на кожному новому етапі своєї педагогічної діяльності. Таку інформацію вихователь отримує з повсякденного вивчення практики стосунків і діяльності в середовищі вихованців. Оскільки витоки морального реалізму пов'язані з віковими особливостями дошкільників, зокрема особливостями мислення, тому досить обережно слід використовувати в роботі з дітьми такий педагогічний прийом, як обговорення поведінки дитини однолітками. До чого закликав і В.Сухомлинський, який уважав, що при цьому може морально травмуватися той, хто припустився помилки, а також і дитячий колектив.

У дитячих і підліткових групах психологи виокремлюють функціонально-рольові, емоційно-оцінні та особистісно-сміслові стосунки (В.Абраменкова, А.Донцов, А.Петровський, Є.Суботський та ін.), що об'єктивно виявляються в характері та способах взаємодії членів групи, а також у розподілі ролей у групі. Функціонально-рольові стосунки складаються в ході оволодіння дітьми і підлітками нормами та способами дій в навчальній, трудовій діяльності й інших специфічних для даної культури сферах соціальної життєдіяльності, розгортаються під безпосереднім керівництвом дорослого і виступають основою контрольованої соціалізації. Функціонально-рольові стосунки в ігровій діяльності здебільшого самодіяльні, складаються без прямого втручання дорослих. У дитячій і підлітковій групах емоційно-оцінні стосунки виступають регуляторами поведінки однолітків відповідно норм спільної діяльності, коли на передній план виступають симпатії, антипатії, дружня прихильність. Особистісно-сміслові стосунки у групах встановлюються, коли мотив однієї дитини набуває для однолітків особистісного смислу, а її інтереси і цінності переживаються як власні.

У педагогічній теорії та практиці виховання В.Сухомлинського відображено підхід до організації та розвитку дитячої групи як творчого співтовариства у процесі різних видів спільної діяльності дітей. Водночас, проектування кожного виду спільної діяльності є проектуванням процесу розв'язання дитячою групою конкретних завдань щодо досягнення індивідуального та колективно значимого результату. Тим самим, життя та розвиток дитячої групи розгортається як послідовне розв'язання завдань, що потребують групової взаємодії, співробітництва та співтворчості. У здійсненні виховного керівництва дитячою групою враховувалися такі тенденції, як: з одного боку, прагнення дитини до самоствердження, визнання та поваги з боку інших, виокремлення власного «Я» як автономного суб'єкта у групі; а з іншого, – прагнення дітей до досягнення психологічного єднання з іншими, до спільної діяльності та спільних досягнень. Урахування означених чинників дозволило розв'язувати двоєдине завдання – сприяти розвитку мотивів єднання та спільності дітей у групі та створювати умови для індивідуалізації розвитку кожного вихованця.

Значна увага в організації повсякденного життя дитини приділялася Василем Олександровичем урахуванню впливів усієї сукупності факторів середовища, предметно-просторового облаштування приміщень та прилеглої території. Емоційний комфорт і затишок у повсякденній роботі досягався завдяки виваженій та осмисленій підготовці щодо обладнання та облаштування приміщень із урахуванням потреб та інтересів, вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Отже, гарно організований і правильно керований дитячий колектив перетворюється на ефективний засіб виховання. У зв'язку з чим питання морального виховання дітей нами розглядаються разом з питаннями розвитку дитячого колективу, колективної взаємодії і згуртованості дітей. Педагог допомагає дитині, з одного боку, увійти в дитяче співтовариство, а з іншого, зберегти та розвинути свої найкращі індивідуально-неповторні особистісні риси. Сучасна стратегія у розв'язанні проблем особистості і групи передбачає поряд із якісним оновленням можливість збереження позитивних здобутків, підтверджених багатолітньою практикою, до яких належить і виховна система В.Сухомлинського. Створюються та розвиваються нові гуманістичні концепції виховання у дитячих групах, самореалізації в умовах спільної діяльності та стосунків, розвитку самоуправління та творчості. Педагогічна організація повноцінного розвивального предметно-просторового середовища та відповідна позиція вихователя в організації діяльності дітей забезпечують повноцінну реалізацію виховних та освітніх завдань, сприяють створенню сприятливої культурної атмосфери для взаємовпливу дітей у групі та формування групової згуртованості. У таких умовах кожна дитина повною мірою розкриває свої найкращі якості та здібності і тим самим виявляє позитивний вплив на інших.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства в контексте развития отношений ребенка в мире / В.В. Абраменкова // Вопросы психологии. – 2002. – № 1. – С. 3-16.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник. – К.:Либідь, 2008. – 848 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.: В 5-ти т. – К., 1976-1977.
4. Харламов И.Ф. Нравственное воспитание школьников. – М., 1983.

УДК 37.035.6

М.Д. Зубалій

ФОРМИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Розкриваються форми військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

The forms of schoolchildren's military and patriotic upbringing are lighted out.

Постановка проблеми. Вивчення автобіографічних даних В.О. Сухомлинського засвідчує, що в липні 1941 р. він був призваний до лав Червоної Армії. Спочатку вчився на військово-політичних курсах у Москві, де одержав військове звання молодшого політрука, а з вересня 1941 р. він – політрук роти у діючій армії. 9 лютого 1942 р. в бою за село Клепінине під Ржевом Калінінської області був тяжко поранений і понад чотири місяці лікувався в евакогоспіталях. З червня 1942 р. до березня 1944 р. працював директором середньої школи і вчителем російської мови та літератури в селищі Ува Удмуртської АРСР. З весни 1944 р. до 1948 р. очолював відділ народної освіти Онуфріївського району Кіровоградської області й за сумісництвом викладав у школі. Працюючи на цих посадах, він – активний учасник Великої Вітчизняної війни – багато уваги приділяв військово-патріотичному вихованню підростаючого покоління. Різні форми цього виховання він упроваджував і у виховний процес Павлівської середньої школи, якою керував 23 роки. Цей період, як відомо, був найпліднішим у його практичній, науковій та літературно-публіцистичній діяльності.

Метою статті є вивчення і аналіз класифікації форм військово-патріотичного виховання учнів у творчості В.О.Сухомлинського.

Результати дослідження. Вивчення і аналіз педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського показують, що ним була створена і впроваджена в практику роботи педагогічного колективу Павлівської середньої школи ефективна для того часу система форм військово-патріотичного виховання учнів різних класів, яка ґрунтувалась на передовій педагогічній думці й узагальненому досвіді роботи загальноосвітніх шкіл. Ця система включала: виховання учнівської молоді на образах людей, які віддали життя за торжество праці, істини й щастя майбутніх поколінь; виховання в учнів поваги до матерів, які виростили героїв, що пожертвували своїм життям в ім'я свободи й незалежності Вітчизни; уявні подорожі учнів до місць тих святинь, де героїчне минуле переплітається з трагічним; розповіді учням про героїчні подвиги учасників бойових дій у грізні роки Великої Вітчизняної війни; проведення в класах обрядів, заснованих на високій патріотичній ідеї, у якій через красу розкривається велич героїзму і подвигу в ім'я Вітчизни; створення в кожному класі куточка бойової слави земляків; створення кожним учнем своєї історичної бібліотеки з набором книг про героїчне минуле Вітчизни та її вірних синів і дочок; догляд за могилами і пам'ятниками загиблих воїнів у роки Великої Вітчизняної війни; проведення біля місць захоронення загиблих воїнів урочистих зібрань та виховних заходів; встановлення дружніх стосунків з рідними загиблих на фронті воїнів; створення у виховній діяльності з учнями підліткового віку умов, у яких би вони могли проявити і утвердити в собі фізичну і духовну стійкість; читання школярами творів про полководців, подвиги героїв, самовідданість і безстрашність, сміливість і мужність людей, їх героїчну боротьбу за свободу